

יש בה מצות עשה אחת, ומצות לא-עשה אחת

[מצות דין הקרת נדרים]

תו שנוצטוינו במצות הקרת נדרים, כלומר שנדון במי שגדר באשר תצנה התורה, שנאמר "איש כי ידר נדר" וגומר, כמו שקא מבאר בפ' אשה.

וכתב הרב משה בן מימון זכרונו לברכה במצנה זו, וזה לשונו: ואין הענין שנתחייב להפר על-פל-פנים; וזה הענין בעצמו הבן ממני כל זמן שתשמעני מונה דין אחד מהדינין, שאין זו מצנה בפעלה מהפעלות בהקרת. ואולם המצנה היא היותנו מצוין (שנתן) [שנדון] בדין זה בדבר זה; ואולם היות הפצל והאב מפרים, כבר באר הכתוב זה ודקדק בו: וקאמנו הקבלה שהתקם יתיר הגדר לפל, וכמו-כן השבועה, וההענה על זה מאמרו "לא יחל דברו", ודרשו זכרונם לברכה: הוא אינו מחל, אכל אחרים מוחלין לו. והכלל, שאין ראיה על זה מן הכתוב; והם עליהם השלום כבר אמרו: התר נדרים פורחין באויר, ואין להם על מה שיסמכו אלא הקבלה האמתית לכנה, עד כאן.

והעולה מכל זה לדעתו, לפי הדומה, כי בהתיר התקם הממחה את הגדר במצות התורה, או שלשה הדיטות, ויעשו הענין ככל אשר תצנה התורה עליו

בהגן ובאשר, אז קימו עשה; ואם התירו הגדר שלא כמצות התורה, כגון שגני הדיטות או יחיד שאינו ממחה, אף-על-פי שהתיר אינו התר יש עליהם עגש בטול עשה זה, ובענין שפתיכתי למעלה בענין מצות הנחלות, שהמצנה "אל ידרשני בני", אף-על-פי שדבריו בטלים, יש עליו עגש בטול המצנה, דעבר אהרמנא דמלכא שצנה אותנו בדין הירשה.

ואולם הרב משה בן נחמן זכרונו לברכה כתב שאין למנות דין זה כלל מחשבון המצוות, וזה לשונו: וכן יראה שהקרת נדרים לא תמנה, לפי שהיא שלילות, שנוצטוינו לעשות כל היוצא מפינו ואלא נחל דברינו, רק על פי האב או הפצל. עד כאן. ודברי פי חכם חן.

משרשי ענין הגדר והשבועה וההתר שלקם, כבר הרמתי המאמר בהן באשר השיגה נדי, בסדר השמע יתרו, באזהרת לא תשא, ה', סימן (ל"ב) [ל'].

מדיגי המצנה, מה שאמרו זכרונם לברכה: כל כנויי נדרים כנדרים, חרמים כחרמים, שבועות כשבועות, נזירות כנזירות; כגון האומר קונם, קונח, קונס— הרי אלו כנויין לקרבן; חרק, חרף, חרף— הרי אלו כנויין לחרם; נזיק, נזית, פזים— הרי אלו כנויין לנזירות; שבועה, שקוקה, נדר במוהא— הרי אלו כנויין לשבועה.

וענין לשונות אלו שאמרו חכמים, שהם נדונין כאלו הוציא האדם בשפתיו הלשון כחקנו, ולא נחוש למה שאנו מצריכין פיו ולבו שוין, והרי לא הוציא הדבר כחקנו מפיו— הטעם מפני שיש בלשונות אלו משמעות הענין, שקל השומע יגור עליו שזאת פגנת הנשבע או הנודר; ואחר שכן הוא, הרי הוא

כאלו אמר הדבֵר מְבאָר כְּתוּב: שֶׁאִם לֹא תֹאמַר כֵּן, נִמְצָא שְׂאִין בְּעֵלְגִים גֵּדֵר וְשִׁבּוּעָה לְעוֹלָם, וְזֶה אֵינּוּ בְּאֵמֶת.

וְכֵן מֵה שֶׁאָמְרוּ זְכוּרֹנִים לְבִרְכָה שֶׁאֲרָבֶעָה גִּדְרִים הֵן שֶׁהֵן מִפְרִין, כְּלוּמַר מִפְרִין לְגַמְרִי, שְׂאִין צְרִיכִין שְׂאֵלָה לְחֻכְסָם, וּבְדַעַת שְׂמוּאֵל בְּפִרְק אֲרָבֶעָה גִּדְרִים, דְּהִלְכְתָא כְּנֹחֵה, וְאֵלּוּ הֵן: גִּדְרֵי וְרוּזִין, גִּדְרֵי הַנִּי, גִּדְרֵי שְׁנֵי גוֹת, גִּדְרֵי אֲנָסִין; וְשֵׁם בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק מְבָרַר פִּיצוּד בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד.

וְגַרְסֵינָן בִּירוּשְׁלַמִי גַבֵּי גִדְרֵי וְרוּזִין: אָמַר רַבִּי זְעִירָא: הֵדָא דְחִימַר בְּשְׂאִין מְצַמִּידִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְצַמִּידִין, צְרִיכִין הָתֵר חֻכְסָם; כְּלוּמַר אִם הָיוּ מְצַמִּידִין דְּבִרְיָהֶם, כְּלוּמַר שְׂאֵל גִּדְרוֹ אוֹתוֹ גִּדְרוֹ לְגִדְרוֹ אֵלָא בְּדוּקָא גִּדְרוֹ אוֹתוֹ, צְרִיכִין שְׂאֵלָה לְחֻכְסָם. וְהוּא הָרִין בְּהֵדָא לְשַׁאֲר הַשְּׁלֶשָׁה הַשְּׁנוּיִים בְּמִשְׁנָה, שֶׁאִם הָיוּ מְצַמִּידִין דְּבִרְיָהֶם, שְׂצִרְיָכִים שְׂאֵלָה לְחֻכְסָם.

וּמִיָּהוּ בְּכָל עֲנָן, הַחֻכְסָם מִתִּירָן כָּל זְמַן שִׁמְצָא פִּתְחֵי הַתִּיר, כְּלוּמַר שִׁמְצָא שׁוּם עֲנָן שִׁיאֵמַר עֲלֵיו הַגּוֹדֵר "אֵלּוּ הֵייתִי יוֹדֵעַ בְּשַׁעַת הַגְּדֵר דְּכֵר זֶה לֹא הֵייתִי גּוֹדֵר"; וְאֵפְלוּ בְּגוֹלָד פּוֹתְחִין לְהַתִּיר, וּבְלִבְדֵי שִׁיָּהָא הַגּוֹלָד נוֹלָד מְצוּי, אֲבָל לֹא בְּגוֹלָד שְׂאִינוֹ מְצוּי; כֵּן הוּא מִפְרָשׁ בְּגַמְרָא בְּגִדְרִים.

וְכֵן גַּמִּי פּוֹתְחִין בְּחֻרְטָה, וְכַדְפִּסְקָא רַבָּא מְשַׁמֵּה דְּרַב גַּחְמֵן בְּגִדְרִים, דְּפּוֹתְחִין בְּחֻרְטָה וְנִזְקָקִין לְהַתִּיר אֵפְלוּ לְמִי שֶׁשָּׂשְׁבַע בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא שִׁבּוּעָה חֲמוּרָה; וְדוּקָא בְּחֻרְטָה דְּמַעְקָרָא, כְּגוֹן "לֵב זֶה עֲלִיד", כְּלוּמַר שֶׁמִּתּוֹךְ הַפַּעַס גִּדְרוֹ אוֹתוֹ הַגְּדֵר וְאֶחָד שְׁנֵי שְׂבָבָה דַּעְתּוֹ תוֹהָא בְּגִדְרוֹ לְגַמְרֵי וְאֵינּוּ רוּצָה בּוֹ כְּלָל;

אֲבָל אִם נִתְחַרְט עֲכָשִׁיו מִחֻמַּת עֲנָן שְׁנֵי שְׁנֵי שְׁנֵי לְאַחַר שְׁגֵר, וְחִפֵּץ הוּא בְּגִדְרוֹ עַד עֲכָשִׁיו, זֶה אֵינָה חֻרְטָה מְעֻלְיָתָא וְאִין פּוֹתְחִין בָּהּ כְּלָל, שְׁהֵרִי כָּל הַבָּא לְשֶׂאֵל עַל גִּדְרוֹ תֵּדָא מִתְחַרְט הוּא עֲכָשִׁיו, וְאִם-עַן לֹא הֵיִינוּ צְרִיכִין בְּגַמְרָא לְחֹזֵר לְמַצָּא פִּתְחֵי הָתֵר בְּגִדְרוֹ, וּמִצִּינוּ בְּגַמְרָא שְׁהֵי מְסוּרִין לְמַצָּא פִּתְחֵים לְגוֹדְרִים.

אֵלָא תֵּדָא הָאֵמֶת כְּמוֹ שֶׁפְּסֻקֵינוּ, דְּבַעֲיָנוּ חֻרְטָה דְּמַעְקָרָא; וְעוֹד, שֶׁכָּל יוֹסֵד הָתֵר גִּדְרִים הוּא טַעֲנַת שְׁנֵי אוֹ אֲנָס, שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה "הָאָדָם בְּשִׁבּוּעָה", פֶּרֶט לְאֲנוּס, וְכִמּוֹ-כֵן בְּעֵינָן פִּיּוֹ וְלִבּוֹ שְׁרִין, וְאִם-כֵּן מִשׁוּם חֻרְטָה דְּמַעְכָּשׁוֹ אִי-אֶפְשָׁר לְתַלוֹת שְׁנֵי אוֹ אֲנָס בְּעַת הַשִּׁבּוּעָה כְּלָל, אֲבָל בְּחֻרְטָה דְּמַעְקָרָא יֵשׁ טַעֲנַת שְׁנֵי וְאֲנָס, שְׁהֵרִי מוֹדָה עֲכָשׁוֹ שְׂאֵל הֵיָה עוֹשֶׂה הַגְּדֵר מַעְקָרָא אִם הֵיָה יוֹדֵעַ זֶה.

וְיֵשׁ מְגִדּוּלֵי הַמְּפֻרָשִׁים שֶׁכְּתוּב דְּאֶף-עַל-גַּב דְּפִסְקִינָן הִלְכָה כְּרַבָּא אָמַר רַב גַּחְמֵן דְּפּוֹתְחִין בְּחֻרְטָה וְנִזְקָקִין לְאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל, עֲכָשׁוֹ וְהִגְנוּ לְהַתְּמִיר וְלֹא כְּהִלְכָה, וְאִין אֲנוּ נִזְקָקִין לְמִי שֶׁשָּׂשְׁבַע בְּאַלְהֵי יִשְׂרָאֵל אֵלָא כְּמָה שֶׁהוּא כְּעֵין אֲרָבֶעָה גִּדְרִים הַשְּׁנוּיִין בְּמִשְׁנָה; וְעוֹד, דְּלֹא מִזְדַּקְקִינָן לְשִׁבּוּעוֹת אֵלָא כְּמִלְתָּא דְּאִית בָּהּ מְצָנָה, כְּגוֹן עֲשִׂית שְׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ אוֹ בֵּין אָדָם לְחֵבְרוֹ, וְכִיּוֹצֵא בְּעֲנִינִים אֲלוֹ.

וְכֵן אָמְרוּ זְכוּרֹנִים לְבִרְכָה בְּעֲנָן זֶה שֶׁהָתֵר גִּדְרִים בְּשִׁלְשָׁה הַדְּיוּטוֹת, וְאֵפְלוּ דְּלֹא גְמִירֵי וְסִבְיָרֵי, וְהוּא דְּאֶסְבְּרֵי לְהוֹ וְסִבְרֵי, וּבְשִׁחַד מַנְיָהּ גְּמִיר מְכַל-מְקוּם. וְכִמּוֹ-כֵן אָמְרוּ שֶׁהָתֵר גִּדְרִים בְּיָחִיד אִם הוּא מְמַחָה, וְהוּא הָרִין כָּל הַיָּבָא שִׁישׁ

לו רשות להתיר גדרים ממי שהוא סמוך, שדינו כממחה; ויש שפרש שקל
שהוא חכם גדול בישראל, אפילו היום שאין לנו סמיכה, יקרא ממחה; ונחבריו
חלוקין עליו.

דין החזר תוך כדי דבור מגדרים ושבועות, שחזרתו חזרה, ומה שאמרו
שהאב מפר כל דבר, והפעל גרמי ענוי ודברים שבינו לבינה.

דין האומר "כל גדר שאמר כל שנה זו" או "מכאן עד עשר שנים" — הרי
הן בטלים; דין סתם גדרים להחמיר ופרושן להקל, דין שאין אדם אוסר דבר
שאינו שלו, דין האומר לחברו "כפרי אסור עליך" או "כפר זה", דין המדר
הנאה מחברו שפורע לו את חובו; דין הנזיר מן הכפר, שמתר ברטב, ואם
אמר "כפר זה", אסור אף ברטב.

דין מי שצאסרה הנאתו עליו שמתר ללמדו תורה שבועל-פה, אכל לא
שבכתב, לפי שנוטלין עליה שקר; דין מה שאמרו: בגדרים הלך אחר לשון
בגוי-אדם באותו מקום ובאותו לשון ובאותו זמן שגדר או שושבע; דין (התרת)
[הפרת] גדרים שהוא כל היום, כלומר לילה ניום, לא מצת לעת, שצאמר "ביום

שמעו" ותר רבי פרטיה, יתבארו בארפה במסקתא המחברת על זה, והיא
מסקת גדרים.

ונוהגת מצנה זו בכל מקום ובכל זמן בנכרים, אכל לא בנקבות, שאינן
ראויות להתיר גדרים. והעובר על זה והתיר את הגדר שלא כמצנת התורה
בעצדין שקתבנו, אף-על-פי שאינו חסר, בשל עשה זה, כמו שקתבנו בראש
המצנה.

[שלא יחל דבריו בגדרים]

תז שִׁנְמַנְעֵנוּ שְׁלֵא לְשִׁנּוֹת מַה שֶׁנִּשְׁחָב בְּנִפְשׁוֹתֵינוּ בְּדַבּוֹר וְאֶף־עַל־פִּי שֶׁהוּא בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵלֶּה הֵם הַגְּדָרִים, כְּגוֹן שִׁיאֲמַר הָאָדָם פְּרוֹת הָעוֹלָם אוֹ פְּרוֹת מְדִינָה פְּלוֹנִית אוֹ מִן פְּלוֹנֵי שֵׁל פְּרוֹת אֲסוּרִין עָלָיו, וְכַמוֹ־כֵן שִׁיאֲמַר אֲשֶׁתוֹ אֲסוּרָה עָלָיו, וְכִיּוֹצֵא בְּאֵלֵי הַעֲנֻנִים, שֶׁחָב לְקַיֵּם דְּבָרָיו—וְעַל זֶה נֶאֱמַר "לֹא יִחַל דְּבָרוֹ", וּפְרָשׁוֹ זְכָרוֹנִם לְבָרָה: לֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרָיו חֲלִין, כְּלוֹמַר שִׁיחָב עַל נִפְשׁוֹ דְּבַר וְלֹא יִקְיָמֶהוּ.

וְלִשׁוֹן גְּמָרָא שְׁבוּעוֹת, אָמְרוּ זְכָרוֹנִם לְבָרָה: קוֹנְמוֹת עוֹבֵר מִשּׁוּם "לֹא יִחַל דְּבָרוֹ". וְכֵן בְּכָל מַה שִׁיִּדַּר הָאָדָם לְקַרְבֵּן אוֹ לְבִדּוּק הַבַּיִת אוֹ לְצַדִּיקָה אוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, עוֹבֵר עָלֵיהֶן מִשּׁוּם "לֹא יִחַל".

אֲבָל בְּעֲנֻנִים אַחֲרִים, כְּגוֹן הַנּוֹדֵר לְחַבְרוֹ דְּבַר, אוֹ הָאֹמֵר "דְּבַר פְּלוֹנֵי אֲעֲשֶׂה" אוֹ "לֹא אֲעֲשֶׂה" שְׁלֵא בְּלִשׁוֹן גְּדָר וְאֲסֹר וְקוֹנְמוֹת, אֶף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְלַעֵר וְלֹא יַעֲשֶׂה כֵן רַק פְּחוּתֵי הַנֶּפֶשׁ בְּכַנְיֵי־אָדָם, אֵינּוּ עוֹבֵר בְּ"לֹא יִחַל", אֲלֵא בְּעֲנֵן שֶׁפְּתַבְּנוּ. וְאִמְנָם עַל הַכֹּל נֶאֱמַר בְּתוֹרָה: מְדַבֵּר שֶׁקָּר תִּרְחֹק.

וְהֵרַב מִשֶּׁהַ כֵּן נִחְמַן זְכָרוֹנוֹ לְבָרָה כְּסָב שֶׁשְׂמִי מִצּוֹת חִלּוּקוֹת הֵן: גְּדָרֵי גְבוּהַ וְגְדָרֵי כְּטוּי, וְכַמוֹ שֶׁנִּכְתָּב לְמֹשֶׁה בְּסִדְרֵי פִי חֲצֵא עֲשֶׂה ט"ו בְּסִימָן (תקמ"ו) [תקע"ה].

שֶׁרֶשׁ הַמְצָנָה בְּעֲנֵן הַגְּדָרִים וְהַשְׁבוּעוֹת, לְקַיֵּם כֹּל דְּבַר, כְּתִבְתִּי כְּבָר בְּסִדְרֵי נִישְׁמַע יִתְרוֹ לֹא־תַעֲשֶׂה ה' [סי' ל'].

מְדִינֵי הַמְצָנָה, מַה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנִם לְבָרָה: הוּא אֵינּוּ מִחַל אֲבָל אַחֲרֵים מוֹחֲלִין לוֹ, כְּגוֹן שֶׁלִּשְׁה הַדְּיוֹטוֹת אוֹ יְחִיד מְמַחֶה, כְּמוֹ שֶׁפְּתַבְּנוּ בְּמִצְנֵה הַקּוֹדֶמֶת: וְהוּא הַדִּין גַּם־כֵּן שֶׁנִּשְׁאָלִין עַל הַהִקְדָּשׁוֹת וְעַל הָאֲדָקוֹת כֹּל זְמַן שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיַדֵּי גְבָאֵי; וְאִפְלוּ עַל הַתְּרוּמָה וְעַל הַחֲלָה אָמְרוּ זְכָרוֹנִם לְבָרָה שֶׁנִּשְׁאָלִין עָלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיַד כְּהֵן; וְיִתֵּר פְּרִטֵי הַמְצָנָה, מִבְּאָרִים בְּמִסְכַּת גְּדָרִים.

וְנוֹהֲגִת בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן, בְּזִכְרֵים וּנְקֻבוֹת. וְעוֹבֵר עַל זֶה וְנִדַּר אוֹ אָסֹר אָסֹר עַל נִפְשׁוֹ בְּלֹא שְׁבוּעָה וְלֹא קִיּוּמוֹ, עֹבֵר עַל לֹאוֹ זֶה, אֲבָל אֵינּוּ לוֹקֵה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה; וְזֶה שֶׁאָמְרוּ זְכָרוֹנִם לְבָרָה שֶׁהַנֶּשְׁבַּע וּמִמֵּר וּמִקְלָל חִבְרוּ בְּשֵׁם, לוֹקֵין אֶף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שֵׁם מַעֲשֶׂה—זֶהוּ וְשִׁבְעַ, אֲבָל מִשּׁוּם לֹאוֹ ד"לֹא יִחַל", בְּגִדָר אוֹ אָסֹר שֶׁלֹּא בְּשְׁבוּעָה, אֵין בּוֹ מְלָקוֹת.